

HERMAN BROERS

De man die
miljoenen levens redde

Dokter Willem Kolff

1911-2009

UITGEVERIJ BALANS

Inhoud

	Inleiding	9
I 1911-1950		
1	Een hulpeloos sterven	23
2	In het spoor van vader Jacob	26
3	Onder de vleugels van Polak Daniels	46
4	Het nierenvraagstuk	52
5	'Probeer het maar, dokter'	68
6	Spelen met nieren	90
7	Een eindeloze karavaan	101
8	De kat en de warme brij	114
9	Wederopstanding	131
10	Een wereldprimeur	140
11	Ademen met je nieren	155
II 1950-2009		
12	De snoeshanenparade	171
13	Vader van de kunstorganen	196
14	'Omdat ik hier ben'	211

15	In het oog van de storm	239
16	Staatsman	266
17	Een onfortuinlijke scheiding	277
18	In gevecht met zijn tijd	284
19	Dokter Kolff, pionier	308

III 2009-2018

20	‘Wie één mensenleven redt, redt de mensheid’	319
21	Op de schouders van een reus	325
	Bronnenverantwoording	338
	Personenregister	353

Een hulpeloos sterven

Het is oktober 1938 als Pim Kolff, jong assistent-arts in het academisch ziekenhuis in Groningen, in een van de vier bedden die hem zijn toegewezen een ernstig zieke jongeman aantreft. De patiënt heet Jan Bruning, een Groninger boerenzoon van tweeëntwintig jaar. Hij lijdt aan een chronische nierontsteking, heeft een heel hoge bloeddruk en een razende hartslag. Hij produceert al dagen geen urine meer, waardoor de giftige stoffen in zijn bloed niet meer worden afgevoerd. Zijn hele lichaam is hierdoor opgezet. Hij braakt steeds vaker, zijn adem ruikt naar urine. Het eindstadium van uremie, het totaal uitvallen van de nierfunctie, zal zijn lichaam doen stikken in zijn eigen afvalstoffen. Jan Bruning heeft een onuitstaanbare jeuk over zijn hele lichaam, veroorzaakt door de ureumkristallen die zich vanuit het bloed en de huidporiën letterlijk een uitweg zoeken. De vorige dag is de jongen definitief blind geworden: zijn ogen zijn onherstelbaar beschadigd door de groeiende druk die ureumkristallen achter zijn oogkassen veroorzaken. De hoofdpijn moet verschrikkelijk zijn, maar Jan Bruning voelt het al niet meer. Na een lange periode van toenemende geestelijke verwarring, stuiptrekkingen, ijlen en psychosen zakt hij steeds verder weg in een diepe coma. De boerenzoon is stervende.

Aan het ziekbed staat zijn moeder. Haar rug is krom van

het werken op het land. Ze is gekleed in haar zelfgenaaide zondagse jurk van zwarte zijde en draagt een witte plooimuts. Met een hulpeloze blik kijkt ze naar haar enige zoon als Kolff de kamer binnenkomt. Ze kijkt op wanneer ze de lange, magere arts opmerkt.

‘Dokter, heeft mijn zoon kanker?’ vraagt ze.

Kolff zucht diep en kijkt haar aan. ‘Nee, mevrouw, hij heeft geen kanker. Hij heeft uremie.’

‘Godzijdank,’ zegt ze opgelucht.

Kolff deelt haar opluchting niet: uremie is het eindstadium van nierfalen en daaraan ga je onherroepelijk dood. De medische wetenschap is er nog niet in geslaagd een behandeling te vinden voor falende nieren. Op het moment dat de nierfunctie het af laat weten, is een patiënt reddeloos verloren. De nieren reinigen het bloed van zijn eigen afvalstoffen, die via urine worden uitgescheiden. Bepaalde symptomen van nierfalen, zoals vermindering van het gezichtsvermogen, hoofdpijn, desoriëntatie en verwardheid, kunnen ook andere oorzaken hebben. Vaak wordt een nierontsteking pas herkend als de urineproductie afneemt en de urine een donkerbruine kleur ontwikkelt. Dat is het moment dat een patiënt naar een dokter stapt. Als er al iets aan gedaan kan worden, dan is het op dat moment al te laat. Zonder nieren, een van de gecompliceerdste en meest essentiële organen in het menselijk lichaam, kan een mens niet leven. Een arts kan alleen maar gefrustreerd toekijken, zoals arts Paul Lester Gronstein het tijdens een lezing in Praag in juni 1937 verwoordde:

Wonderen der medische wetenschap? Ik ken er niet één. [...] Er zijn slechts echte wonderen der natuur. Een van de grootste is de nier. [...] Als u mij vraagt hoe en waarom deze eigenaardige

'bonen' tot zo'n ongehoorde arbeid in staat zijn, dan moet ik erkennen: ik weet het niet. Ik weet slechts één ding: ieder menselijk wezen, wiens beide nieren door misvormingen of ziekten worden verwoest, is hopeloos ten dode opgeschreven. [...] En wij, wij zogenaamde kampioenen van de wonderen der medische wetenschap, kunnen slechts hulpeloos dit sterven aanschouwen.

Nierpatiënten zijn ten dode opgeschreven en Jan Bruning is een van hen.

Kolff voelt zich onmachtig. Als jongen zag hij vaak hoe zijn vader, directeur van een tuberculosesanatorium, huilde als hij weer een patiënt had zien doodgaan. Verstoken van effectieve medicijnen of een goede behandelingsmethode had hij weer werkeloos moeten toekijken. Kolff bedenkt dat tuberculose en nierfalen, twee totaal verschillende aandoeningen, op één punt vergelijkbaar zijn: ondanks alle goede bedoelingen kan een arts niets meer voor de patiënt betekenen. Waar tuberculose nog spontaan kan genezen – Kolff had in zijn jeugd ook tuberculose gehad en was hersteld – is nierfalen altijd fataal.

Pim Kolff staat nu ook op het punt een patiënt te verliezen, zijn allereerste. De aanblik van de radeloze boerin aan het ziekbed van haar enige zoon die ze een langzame, miserabele dood ziet sterven, maakt grote indruk op hem. Kolff is te kort bezig om immuun te zijn voor het lot van een patiënt met wie hij zich kan identificeren. Kolff is twee maanden eerder vader geworden en maar een paar jaar ouder dan zijn patiënt die het vaderschap nooit zal kennen. Jan Bruning had over niet al te lange tijd het boerenbedrijf van zijn ouders moeten overnemen, maar het zal niet gebeuren. Terwijl Kolff kijkt naar de oude boerin, die huilend aan het bed een gebed prevelt, sterft Jan Bruning.

In het spoor van vader Jacob

Jacob Kolff wordt op 19 maart 1883 geboren in Middelharnis, het grootste dorp op het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee. Jacob is de jongste van zeven kinderen uit het huwelijk van Cornelis Kolff en Anna Elizabeth van den Broek, dochter van het welgestelde lokale winkeliersgezin Willem en Anna van den Broek. Cornelis Kolff is met het bedrijvenconglomeraat Kolff & Zn. een van de succesvolste zakenmensen op het eiland en als gemeenteraadslid (1877-1912) en later wethouder (1912-1918) een gerespecteerd man in Middelharnis. Hij bezit een vissersvloot van twaalf sloepen, elk met een twaalfkoppige bemanning, een scheepswerf en een touwslagerij. Hoewel hij geen verstand heeft van wijn, bezit hij ook een wijnkoperij.

Vaak klimt Cornelis Kolff met zijn verrekijker naar de zolder van een van zijn panden, zodat hij zijn vloot op het Haringvliet kan zien binnenkomen van weer een barre tocht naar de Doggersbank. Hij telt zijn schepen en als blijkt dat er eentje niet is teruggekeerd, weet hij dat hem een zware taak wacht. Gekleed in een zwarte jas met hoge hoed loopt hij dan door de verstilde straten van het dorp langs de vissershuisjes om het slechte nieuws te brengen. Terwijl de voetstappen van Cornelis Kolff weerklinken, bidden de families achter de ra-

men hartstochtelijk tot de Heer dat hij hun voordeur voorbij zal gaan.

In het Nederland van rond 1900 is het verschil tussen arm en rijk erg groot. Cornelis Kolff heeft door zijn zakelijke succes de mogelijkheid de armen te helpen. Als de vangst van de vloot groot is, kookt vrouw Anna een grote hoeveelheid vis voor de vissers en hun families. Ieder jaar op nieuwjaarsdag komen alle kapiteins van de schepen naar het huis van Kolff om de beste wensen voor het nieuwe jaar over te brengen. Op de schoorsteenmantel staat dan een stapeltje van twaalf rijksdaalders. Iedere kapitein krijgt er één van. Daarnaast een grotere stapel met guldens voor de stuurlieden.

Cornelis en Anna krijgen zeven kinderen, maar om verschillende redenen neemt geen van de drie zonen de vissersvloot over. Nadat Therus en Willem een andere kant op zijn gegaan, vestigt Cornelis zijn hoop op de jongste zoon Jacob. Die ziet de visserij evenwel niet zitten nadat hij tijdens zijn eerste tocht naar de Doggersbank de hele reis zeeziek is geweest. Ook het advies van de kapitein om als remedie een gebakken visje te eten helpt niet: Jacob heeft geen zeebenen. Het ondernemerschap dat de familie Kolff in Middelharnis eeuwenlang kenmerkte, gaat deels verloren in deze generatie: Jacob Kolff is de eerste in de familie die arts wil worden.

Jacob ontmoet tijdens zijn studie geneeskunde in Leiden de drie jaar jongere freule Adriana Pieterella de Jonge (1886-1981). Zij is een dochter van jonkheer Willem Johan de Jonge (1858-1940), ontvanger van rijksbelastingen in Nijmegen, een functie die hem in de volksmond de bijnaam Willem de Gebruiker oplevert. Adrie de Jonge is een prachtige vrouw met gitzwart haar en staalblauwe ogen. Haar moeder, Johanna

De man die miljoenen levens redde

Jacoba Emmerica Catharina Bybau (1861-1891), komt uit een adellijk geslacht op Noord-Beveland. Hoewel Jacob Kolff en Adrie de Jonge nauwelijks twintig en zeventien jaar oud zijn en Jacob nog volop studeert, besluiten ze zich al in 1903 te verloven. De wederzijdse families fronsen hun wenkbrauwen over het jonge stel en er wordt bepaald dat ze elkaar voorlopig niet vaker dan één dag per maand mogen ontmoeten. De beide vaders Cornelis Kolff en Willem de Jonge schrijven elkaar zelfs om hun spijt te betuigen over het feit dat ze met elkaar moeten communiceren over de plannen van hun kinderen. De verlovingstijd duurt zeven jaar, totdat Jacob en Adrie elkaar op 15 juni 1910 in Nijmegen het jawoord mogen geven.

Jacob Kolff is dan inmiddels assistent op de afdeling verloskunde van het academisch ziekenhuis in Leiden. Hij mocht van het hoofd van de afdeling alleen maar trouwen als hij op minder dan drie minuten lopen een woning zou weten te vinden. Als een kind geboren wordt, moet Jacob er op tijd bij kunnen zijn. De ziekenhuisleiding stelt zich hiermee overigens soepel op. In die tijd wordt van arts-assistenten over het algemeen verwacht dat ze niet getrouwd zijn. Arts ben je vierentwintig uur per dag en een huwelijk kan je slechts afleiden van je studie, is de algemene opinie.

Het paar vindt geen huis maar wel een kamer in Leiden, in Hotel Rijnland aan de Beestenmarkt. Als Jacob vanaf het hotel een sprintje trekt, kan hij binnen twee minuten bij het ziekenhuis zijn. Het hotel ruikt sterk naar koeienmest, afkomstig van de besmeurde klompen en laarzen van de veehandelaren en boeren die op dinsdag, na de wekelijkse vee-markt, massaal een borrel komen drinken. De vloer moet iedere week flink geschrobd worden om de koeienmest te verwijderen. In de vroege ochtend van 14 februari 1911 wordt

in een kamer op de bovenverdieping van Rijnland een jongetje geboren: Willem Johan Kolff, roepnaam Pim.

Het lijkt een gezond kind, maar de ouders maken zich zorgen omdat hij de moedermelk niet binnenhoudt. Direct na de borstvoeding spuugt Pimmetje de melk in grote bogen tot ver buiten de wieg. Pim blijkt een pylorospasme te hebben, een zwelling van de sluitspier van de maag die het voedsel moet passeren om in de darm te komen. Als zijn vader hem inspecteert, heeft de spierzwelling in Pims buik een knobbel ter grootte van een duivenei veroorzaakt. Hij moet geopereerd worden, anders zal hij sterven aan ondervoeding. De operatie is relatief eenvoudig: de gezwollen sluitspier wordt ingesneden, waarmee de blokkade wordt verholpen. Het risico, als bij iedere ingreep, is de nabloeding. Maar na de ingreep is het patiëntje snel hersteld.

Het jonge gezin blijft niet lang in Hotel Rijnland. Nu hij vader is, moet er geld in het laatje komen en Jacob Kolff verruilt daarom zijn assistentschap in Leiden voor een huisartsenpraktijk in Hummelo in de Achterhoek. Zijn vrouw heeft zich al heel snel nadat ze Jacob ontmoette, ingesteld op een bestaan als artsenvrouw. In Leiden werkt ze in een apotheek, waardoor ze veel kennis ontwikkelt op het gebied van medicijnen. Hiermee is ze in staat de plattelandspraktijk van haar man te ondersteunen. Veel huisartsen buiten de steden runnen aan het begin van de twintigste eeuw een apotheek aan huis en Jacob Kolff en zijn vrouw zijn geen uitzondering. In Hummelo komt de gezinsuitbreiding al snel: in 1912, ruim een jaar na Pim, wordt Cornelis geboren, twee jaar later gevolgd door Jaap.

Jacob Kolff blijkt een zeer bekwaam geneesheer met een sterk ontwikkelde compassie voor zijn patiënten. Hij voelt zich

vaak persoonlijk betrokken bij hun lot en staat dag en nacht voor ze klaar. De afstanden zijn groot en door weer en wind reist hij op zijn motorfiets, vaak met zijn vrouw in de zijspan, langs de zieken in de verspreid liggende kleine dorpjes van de Achterhoek. Kolff is lichamelijk en geestelijk echter onvoldoende opgewassen tegen de stress van het bestaan van een plattelandsdokter. Na een paar jaar in Hummelo belandt hij op een gegeven moment met hevige pijn in de buikstreek bij een specialist in Amsterdam. De symptomen lijken op een aanval van nierstenen, maar als ze hem opereren, treffen ze niets uitzonderlijks aan. Kolff beschouwt het als een signaal en besluit dat hij een rustiger bestaan moet zoeken. In 1916 wordt hij directeur van een tuberculosesanatorium aan de Loenenseweg in Beekbergen, even ten zuiden van Apeldoorn (later was dit decennialang verpleeghuis Het Immen-daal). Hij krijgt er zeventig patiënten onder zijn hoede en enkele tientallen extra in een iets kleiner sanatorium in Eerbeek. Het gezin betreft de grote directeurswoning, rustiek gelegen in de Veluwe bossen.

Pim Kolff is bijna zes jaar oud als hij met zijn ouders en twee broertjes Cornelis en Jaap naar Beekbergen verhuist. De uitgestrekte bossen, zandduinen en eindeloze wandelpaden zijn een ideale omgeving voor een leergierige jongen als Pim, die zeer gesteld raakt op dieren, met name vogels. Hij wil directeur worden van een dierentuin en begint alvast te bouwen aan zijn eigen menagerie: in en rond de ruime ouderlijke woning houdt hij onder andere kraaien, eksters, parkieten, sijsjes, putters, krielkippen en goudfazanten. Hoe ouder hij wordt, hoe verder hij uitbreidt. Zo fokt hij konijnen en ineens staat er een schaap in de tuin.

Jacob Kolff, die bij zijn oudste zoon een bovenmatige intel-

ligentie signaleert en een groot verantwoordelijkheidsgevoel ziet ontstaan, kijkt er met veel plezier naar. Hij waarschuwt Pim wel dat er weinig werk is voor dierentuindirecteuren. Nederland heeft dan nog slechts Artis in Amsterdam en Blijdorp in Rotterdam. ‘Als je biologie studeert, word je waarschijnlijk leraar,’ aldus vader Jacob. Dit perspectief lacht Pim niet erg toe en hij laat zich overtuigen. Hoewel zijn ouders hem nergens toe dwingen, verschuift langzaam maar zeker zijn interesse. De menagerie blijft in zijn jeugd voortdurend een grote hobby, maar het is al heel vroeg duidelijk dat Pim uiteindelijk ook arts zal worden. Hij kan echter niet goed tegen stervende mensen.

In de jaren twintig sterven tuberculosepatiënten nog veelvuldig. De ‘tering’ is volksziekte nummer één. Hoewel de Duitser Robert Koch (1843-1910) al in 1882 de tuberkelbacil ontdekte als de verwekker van de dodelijke ziekte, bestond er voor de Tweede Wereldoorlog geen effectieve behandeling. Men volstond met langdurige optimale verpleging. Pas na 1945 werd het eerste geneesmiddel, streptomycine, toegepast, later gevolgd door verbeterde antibiotica. Frisse lucht en rust worden op dat moment beschouwd als enige behandelingsmethoden en in Beekbergen liggen grote groepen patiënten dan ook maanden-, soms jarenlang in bed op open veranda’s in de koude buitenlucht. Bij ernstige infectie moeten de artsen overal ter wereld evenwel hulpeloos toekijken, of, zoals Jacob Kolff doet, experimenteren met allerlei primitieve behandelingen die vaak pijnlijk en verminkend zijn, hopende dat het incidenteel tot iets zal leiden.

Het verdriet en de wanhoop van de families én van zijn vader als er weer een patiënt een langzame dood is gestorven, maken indruk op Pim. Vader Kolff bespreekt al vrij snel de

problemen die hij tegenkomt met zijn zoon en deze wordt hoe langer hoe meer gegrepen door het vak. Kijken naar de intense manier waarop zijn vader omgaat met patiënten en hun familie, zeker als de patiënt in de allerlaatste levensfase verkeert, helpt Pim zijn vrees voor de dood te overwinnen.

Na Pim, Cornelis en Jaap worden in Beekbergen nog twee jongens geboren: Therus komt in 1920 ter wereld, vier jaar later gevolgd door Aad. Hoewel de voorouders van beide kanten stammen uit strenge Nederlands-hervormde milieus, krijgen de kinderen geen nadrukkelijk religieuze opvoeding. Grootmoeder Anna, de vrouw van Cornelis Kolff in Middelharnis, had al zo haar bedenkingen bij sommige passages in de Bijbel en stak dat niet onder stoelen of banken.

Zo gaat het verhaal in de familie dat Cornelis Kolff tijdens het gebed aan de eettafel in het ouderlijk huis in Middelharnis het fragment uit Genesis 22 voorleest over Abraham die door God op de proef wordt gesteld door zijn enige zoon Isaak te offeren. Terwijl de dienstmeisjes uit de keuken zijn gekomen en met hun stoelen aanschuiven om met de familie mee te bidden, leest hij op gedragen toon met een Flakkees accent: ‘...en Abraham strekte zijne hand uit en nam het mes om zijnen zoon te slagen.’ Als vervolgens een Engel des Heren Abraham aanroept om hiermee op te houden, kijkt grootmoeder Anna bedenkelijk over de rand van haar bril in de richting van haar man en zegt hoofdschuddend: ‘Nee, Cor, nee...’

Door zijn beroep als arts ontwikkelt Jacob Kolff al een zekere relativering inzake het geloof en zijn oudste zoon krijgt dat nog sterker. Pim toont nauwelijks belangstelling voor catechesatie, ondanks zijn fascinatie voor de spannende verha-

len die zijn moeder vaak voorleest uit een kinderbijbel. Zijn moeder heeft een grote Bijbelkennis, maar toont zich kritisch ten opzichte van de dominee in Beekbergen die de neiging heeft de teksten erg letterlijk te interpreteren. Tijdens een theevisite van de dominee aan de nieuwe directeur van het sanatorium en zijn vrouw, hoort Pim zijn moeder de dominee corrigeren op de ezel van Bileam die spreekt tot de slang: 'Ach dominee, dat kunt u toch niet serieus nemen...' Later neigt moeder Kolff, die een grote literaire belangstelling heeft, naar het occulte. Enige tijd organiseert ze sessies met een groep vriendinnen, samen met een parapsycholoog die eens per maand overkomt uit Utrecht. Pim Kolff heeft hier zijn bedenkingen bij en stelt zich gereserveerd op.

De brede belangstelling van zowel vader als moeder wordt verweven in de opvoeding van de vijf zonen, die stevig worden gestimuleerd om hun best te doen op school. Als een van hen bijles nodig heeft, dan wordt daarvoor gezorgd. Een paar jongere broers hebben meer moeite met leren en gaan naar een kostschool of internaat. Iedere zomervakantie worden de jongens naar een ander buitenland gestuurd. Pim zit op zijn dertiende een zomer in Luxemburg bij een Duitssprekend gezin, later bij een Franse familie. Een jaar later gaat hij op vakantie naar Engeland. Aan het eind van hun schooltijd kunnen de vijf zonen zich in minstens drie vreemde talen vloeiend uitdrukken.

Pim beschikt over een goed stel hersens maar heeft grote moeite zich voor alle vakken op school te interesseren. Bovendien blijkt hij dyslectisch te zijn, een familiekwaaal die al generaties lang voorkomt. Hij kan ermee omgaan en compenseert zijn dyslexie met hard werken, maar goed spellen leert hij nooit. Het interesseert hem ook te weinig, zeker op

het gymnasium. Hij verzorgt liever zijn beesten en ontwikkelt een grote passie voor houtbewerking. Als onderdeel van een contract tussen het sanatorium en de lokale timmerman Lubbert Mooij spreekt Jacob Kolff af dat Mooij iedere zaterdag lesgeeft aan zijn oudste zoon. Tien jaar lang, van zijn zevende tot zijn zeventiende, krijgt Pim timmerles. Hij is een ongeduldige leerling, maar Mooij leert hem dat je ook mooie dingen kunt maken als je er langer over doet dan één middag. De eerste keer dat hij een eenvoudig houten doosje in elkaar heeft gezet, loopt Pim luid zingend naar huis. Iets kunnen maken, dingen creëren, dat is voor hem het belangrijkste. En dan het liefst zonder vieze handen te krijgen, want daar heeft hij een hekel aan. In tegenstelling tot zijn broer Cornelis, die oude Indian-motorfietsen opknaapt. Die heeft altijd zwarte handen.

Als Pim wat ouder wordt en naar het gymnasium in Apeldoorn gaat, struint hij buiten schooltijd en in de weekeinden urenlang over de heidevelden rond Beekbergen, op zoek naar archeologische resten. Zijn vader gaat vaak mee en tijdens de wandelingen praten ze over patiënten en mogelijke nieuwe behandelwijzen. Jacob Kolff heeft veel contact met de Heide-maatschappij, waarvan werknemers vader en zoon meer dan geregeld vergezellen.

Op een gegeven moment stuit Pim in het Spelderholt, een landgoed van de Heidemij bij Apeldoorn, op de restanten van een urnenveld. De Heidemij is niet geïnteresseerd in het materiaal en ploegt de velden om. Pim Kolff zoekt dagenlang scherven en bouwt een grote collectie op. Elders vindt hij restanten van enkele houtgestookte hoogovens uit ongeveer 800 na Christus. Een grote verzameling ijzerhoudende stenen is het resultaat.

De latere echtgenote van Pim Kolff, Janke Cornelia Huidekoper, wordt geboren op 5 november 1913 in Semarang op Java. Ze is de jongste in het drie kinderen tellende gezin van Albert Jacob Huidekoper (1883-1945) en Waldarine Marciana Krusemann (1888-1934). Albert Huidekoper wordt na zijn studie in Nederland naar Java gestuurd voor de handelsmaatschappij *Mirandole-Voûte & Co.*, waarvan Jankes grootvader Krusemann directeur is. Ze handelen in onder andere suiker, rijst, koffie en thee. Later gaat hij werken voor een andere onderneming in Nederlands-Indië, *Dunlop & Kolff* (toeval) in Soerabaja.

Zoals veel Nederlandse kinderen die in de eerste helft van de twintigste eeuw opgroeien in Indië, leeft Janke in een welgesteld en beschermd milieu. Met name opa Krusemann is een succesvol zakenman. Hij is afkomstig uit een eeuwenoude patriciërsfamilie die al sinds het begin van de negentiende eeuw handelt met Indië, China en de Oekraïne. Zijn vrouw en hij bezitten onder andere uiterst winstgevende aandelen in kinaplantages in Brazilië. Van de bast van de kina-boom wordt het medicijn kinine gemaakt, dan nog het enige middel tegen malaria. Het tropische Indië kent als kolonie van Nederland een rijke kinahandel. De Krusemanns en later ook Albert Huidekoper bouwen er een flink kapitaal mee op.

Als Albert Huidekoper vijfenveertig jaar oud is en zijn fornuis heeft gemaakt, besluit hij met zijn vrouw en drie kinderen naar Nederland terug te keren. In 1920 had hij al ongeveer dertig hectare land gekocht in Wiesel, ten noorden van Apeldoorn. Hij is te energiek om te pensioneren en besluit een grote kippenboerderij op te zetten. In afwachting van de bouw van het huis in Wiesel neemt de familie Huidekoper een jaar lang zijn intrek in hotel *De Keizerskroon* in Apel-

doorn. Het hotel kookt in die dagen regelmatig voor prins Hendrik, de man van koningin Wilhelmina, als hij op Paleis 't Loo verblijft om op wilde zwijnen te jagen. Ook Jacob Kolff is vaak in het hotel te vinden. Hij organiseert er diners voor medisch specialisten die van tijd tot tijd zijn sanatorium in Beekbergen bezoeken. Het is niet verwonderlijk dat zowel de familie Kolff als de Huidekopers zich steeds meer begeven in de welgestelde kringen rond de koninklijke, adellijke en halfadellijke families in de omgeving van Apeldoorn. En dat hun kinderen elkaar zullen ontmoeten.

De zus van Janke, Net Huidekoper, vertrekt vrijwel direct na aankomst voor een jaar naar Engeland; Janke en haar broer Wim belanden op de middelbare school in Apeldoorn. Janke komt op de hogere burgerschool (hbs) in de klas bij Cornelis Kolff, Pims jongere broer.

Als Albert Huidekoper voor enkele maanden naar Amerika vertrekt om materialen voor zijn kippenboerderij aan te schaffen, blijven moeder, Wim en Janke achter in het mondaine hotel. Vooral de moeder van Janke, weggerukt uit haar plezierige bestaan in Indië, heeft het erg moeilijk met de overgang naar Nederland. Ze eten elke dag in de grote eetzaal van De Keizerskroon en slapen in een kamer boven. Moeder gaat zich vervelen en voelt zich steeds ongelukkiger. Ook Janke voelt zich eenzaam en geïsoleerd. Haar enige vriendin in Apeldoorn is haar oude buurmeisje Pop van West.

In december 1927 is het huis in Wiesel klaar. Als een loodgieter zijn laatste werkzaamheden uitvoert in de kelder, houdt hij in een moment van onoplettendheid zijn gasbrander te dicht bij de muur: het grote huis met een rieten dak brandt tot de grond toe af. De brandweer kan niets beginnen tegen de vlammen omdat door de strenge kou al het be-

schikbare water bevroren is. Er zit voor de familie Huidekoper niets anders op dan het verblijf in De Keizerskroon te verlengen. In september 1928 kan ze eindelijk naar Wiesel verhuizen. Wim is dan inmiddels geslaagd en aan het werk gegaan voor Mirandole-Voûte in Amsterdam. Daar is ook zus Net intern gaan wonen voor een verpleegstersopleiding. Janke belandt in haar eentje met haar ouders in het grote huis totdat haar oudere neef Jan Huidekoper bij hen intrekt om op de kippenboerderij van zijn oom te komen werken. Haar vriendschap met Pop van West, de vrolijke noot van neef Jan en de vasthoudendheid van de verliefde Pim Kolff trekken Janke uiteindelijk uit haar isolement.

In 1927, Pim Kolff is dan zestien jaar, wordt hij voor het eerst verliefd, op Pop van West. Het is een mooi meisje dat, nadat haar familie vanuit Indië terugkeerde naar Nederland, in Apeldoorn is komen wonen. Iedere dag als Pim met de bus van Beekbergen naar school in Apeldoorn gaat, komt hij Pop tegen. Zij is bijna altijd op de fiets, dus tot een wat langere ontmoeting komt het niet. Bovendien is het leven nog erg formeel: als je een meisje wilt leren kennen, moet je door iemand geïntroduceerd worden. Pim pakt het slim aan en speelt het spel via Wim Huidekoper, een jongen die dan nog bij hem op school zit. Wim is een goede vriend van Pop en tijdens een schoolreisje zorgt Pim ervoor dat hij naast Wim in de trein belandt.

Jacob Kolff heeft even daarvoor een tennisbaan laten aanleggen in de tuin van zijn huis bij het sanatorium. Pim weet dat Wim van tennissen houdt en nodigt hem uit om te komen spelen. 'O, dat is goed. Maar ik heb ook een jonger zusje en zij houdt ook van tennissen.'

‘Prima,’ zegt Pim. ‘Neem haar ook maar mee.’ Dat jongere zusje is Janke Huidekoper, veertien jaar oud en de beste vriendin van Pop van West. Pop en Janke waren ooit in Indië buurmeisjes en ze trekken ook in Apeldoorn veel met elkaar op.

Eenmaal op de tennisbaan vergeet Pim zijn gevoelens voor Pop volledig. Hij raakt langzaam maar zeker verliefd op het zusje van Wim. Maar Janke is nog erg jong en helemaal niet geïnteresseerd in jongens. Muziek, dansen, zingen en kaartspelen, daar draait het bij haar om. Van kerels moet ze niets hebben, en al helemaal niet als ze zo dwaas zijn hun gevoelens openlijk te tonen. Maar Pim blijkt een doorzetter. Janke zou later zeggen: ‘Hij bleef me op een meedogenloze manier achtervolgen. Hoe meer mijn ouders mij vertelden wat voor leuke jongen dat wel niet was, hoe koppiger ik werd. Hij was zo serieus! Zo stijf! En hij kon niet half zo goed dansen als Wim.’

De gebouwen van het gymnasium en de hbs staan in Apeldoorn niet ver van elkaar en omdat sommige leraren op beide scholen lesgeven, volgt Pim zijn scheikunde- en natuurkundelessen op de hbs. Pim zoekt Janke tijdens pauzes geregeld op en probeert op allerlei manieren het jonge meisje voor zich te winnen. Janke: ‘Ik schaamde me altijd heel erg als hij heel formeel zijn grote vilten hoed voor me afnam. Maar stiekem keek ik voor de les wel even of die hoed er ook hing.’

Na afloop van een schooldag ziet Janke dat Pim op zijn fiets tegen een lantaarnpaal aan staat, overduidelijk wachtend op haar. Janke pakt snel haar fiets, springt erop en rijdt er als een razende vandoor. Na vijf minuten hoort ze een van inspanning hijgende jongensstem achter zich: ‘Waarom fiets je toch zo idioot snel?’ Hoewel ze meer en meer op Pim gesteld

raakt, zal het nog een paar jaar duren voordat ze zich daadwerkelijk gewonnen geeft.

Door zijn tijdverslindende buitenschoolse interesses manifesteert Pim Kolff zich op het gymnasium niet als een uitzonderlijk goede leerling. Hij haalt regelmatig onvoldoendes, maar voorkomt ieder jaar weer dat hij moet doubleren. Hij weet, tussen de wandeltochten op de Veluwe door, zijn onvoldoendes zo te verschuiven dat hij continu onvoldoende scoort op één vak, maar nooit op hetzelfde. Aan het einde van de rit, in 1930, moet Pim in drie vakken herexamen doen, maar hij heeft aan één voldoende genoeg om te kunnen slagen. Dit lukt hem precies. Hij treedt definitief in de voetsporen van zijn vader en kiest voor een studie geneeskunde.

De Rijksuniversiteit Leiden is voor Pim Kolff zeven jaar lang een uiterst inspirerende omgeving. Het is niet alleen de oudste universiteit van Nederland, maar het is ook de stad van Herman Boerhaave (1668-1738), de beroemdste hoogleeraar geneeskunde die Nederland heeft gekend. Hij was arts, anatoom, botanicus en scheikundige. Hij bekleedde drie van de vijf leerstoelen die de medische faculteit destijds had, was rector magnificus van de universiteit en directeur van de hortus botanicus. Boerhaave had de overtuiging dat studenten het medische vak niet leerden uit boekjes, maar aan het bed van de patiënt. Zijn destijds revolutionaire ideeën en methoden hebben tot op de dag van vandaag het denken in de hele medische wereld gevormd.

De keuze voor Leiden ligt voor Pim Kolff heel eenvoudig: zijn vader had er gestudeerd. Mede gevoed door de sterke onderlinge rivaliteit tussen de diverse universiteitssteden in Nederland aan het begin van de twintigste eeuw, is de keuze voor een andere stad dan Leiden niet aan de orde. Om van-

uit Beekbergen Leiden te bereiken komt Kolff met de trein door Utrecht, maar hij peinst er niet over om uit te stappen.

De mores en rituelen staan in de tijd dat Kolff in Leiden studeert, in schrill contrast met de werkelijkheid van de economische crisis. Met het drinken van dure champagnes en andere wijnen houden sommige studenten in het corps er een exuberante levensstijl op na. Kolff weet het, maar geniet er ook van. Hij ondergaat lijdzaam de traditionele ontgroening, al kan hij niet goed tegen al te grote publieke vernederingen. Hij komt in de beste traditie van Leiden onder de hoede van een 'oppasser', een bediende die de jonge student volledig in de watten legt. Op de eerste dag dat Pim Kolff zich in Leiden meldt, komt ene Jan Sierat naar hem toe en stelt zich voor. 'Ik was de oppasser van uw vader. Ik zou het zeer op prijs stellen ook uw oppasser te mogen zijn.' Kolff accepteert uiteraard en omarmt hiermee dit aan waanzin grenzende detail in de levensstijl van een deel van de Leidse studenten in de jaren dertig.

Het studentenleven bevat hem wel, hoewel de combinatie van het nachtleven en de colleges, die op de medische faculteit vaak al om negen uur beginnen, soms afmattend is. De feesten van het studentencorps worden over het algemeen gedomineerd door rechtenstudenten, wier eerste colleges pas om elf uur werden gegeven. In sociëteit Minerva is het dan ook vaak na middernacht pas gezellig. Voor een student geneeskunde is die nachtbrakerij een ramp. Als het weer eens laat is geworden, navigeert hij naar eigen zeggen de volgende dag slaperig op de fiets zijn weg door de Leidse binnenstad op het geluid van de diverse draaiorgels die hij op zijn route tussen kamer en universiteit tegenkomt.

Pim Kolff is actief bij het Leidse studententoneel, niet als

speler maar als decorbouwer. Met zijn grote kennis van het timmervak hergebruikt hij een peperduur decor dat een timmerman een jaar eerder heeft gemaakt voor een serie voorstellingen. Het kost bijna niets en de vereniging, die nog flink in het krijt stond bij de decorbouwer van vorig jaar, is in één klap uit de schulden. De voorstellingen op 14 en 15 maart 1932 in de Leidse Schouwburg, drie eenakters uit het repertoire van Arthur Schnitzler, zijn een groot succes. De vereniging wordt een week later uitgenodigd om de voorstelling in aanwezigheid van prins Hendrik in Den Haag te komen spelen.

In zijn tweede jaar wordt Kolff jong assistent bij professor Nicolaas Philip Tendeloo (1864-1945), een Europese autoriteit in de pathologische anatomie. Tendeloo is de auteur van *Allgemeine Pathologie*, een aan het begin van de vorige eeuw beroemd medisch standaardwerk. Hij heeft plaats voor twee assistenten, maar omdat hij wel iets ziet in Kolff, besluit hij zijn beide assistenten twee derde van hun salaris te betalen, zodat Kolff er als derde assistent precies bij kan. Tendeloo is dan in zijn nadagen: een kleine, dove man, maar nog altijd een geweldig leermeester. Kolff zal later vaak vertellen dat hij uitsluitend luid schreeuwend met Tendeloo kon communiceren. ‘Waarbij het nog maar de vraag was of hij je hoorde. Hij zei ooit tegen mij: “Zeg Kolff, waarom ben jij zo buiten adem?” Maar dat kwam omdat ik zo ontzettend tegen hem tekeer moest gaan om hem te bereiken.’

Het is hard werken bij Tendeloo, maar Kolff leert er de zeer belangrijke grondbeginselen van de ziektekunde. Niet alleen de grote, maar ook de microscopische afwijkingen in het menselijk lichaam leert hij feilloos herkennen. De verfijnde operatietechniek van Tendeloo wordt Kolff bijge-

bracht. De leergierige, snelle en praktisch ingestelde leerling slurpt alle kennis die hij tegenkomt op, gekluisterd aan de zijde van Tendeloo als deze patiënten bezoekt, diagnoses stelt en behandelingen uitvoert. Van de lessen van Tendeloo zal Kolff zijn hele verdere carrière profiteren, maar hij is opnieuw slecht te porren voor vakken die hem minder interesseren, zoals de meer theoretische farmacologie. Hij herhaalt zijn oude gymnasiummethode en schakelt een tutor in die hem bijlessen farmacologie geeft. Hij is keurig op tijd bijgespijkerd: op 28 juni 1933 slaagt Pim voor zijn kandidaatsexamen geneeskunde.

Ruim een jaar eerder, op 18 maart 1932, zijn Pim Kolff en Janke Huidekoper verloofd. Niet dat het jonge stel vindt dat ze eraan toe zijn, hoewel de verliefdheid groot is, maar ze geven toe aan de sociale druk die op hen wordt uitgeoefend. De vriendschap van Pim en Janke is nadat hij naar Leiden is vertrokken, alleen maar gegroeid. Als ook Janke even later naar Leiden gaat om een studie tot medisch analiste te volgen, wordt de verkering serieus. Janke trekt in bij professor Siegfried Thomas Bok (1892-1964), een zachtaardige man met vrouw en vier kinderen tussen de vijf en twaalf jaar oud. Naar eigen zeggen ziet Janke dan pas 'hoe het leven is als je een hardwerkende huisvrouw bent in een gezin waar altijd een tekort aan geld is'. Bok, hoogleraar histologie en microscopische anatomie in Leiden, verdient bij door twee kamers van zijn huis aan de Rijnsburgerweg in Leiden te verhuren: een aan Janke, de andere aan haar medestudente Geertrui Smit. Pim Kolff zoekt Janke regelmatig op bij de familie Bok, die erg gesteld raakt op de intelligente student. Pim Kolff is een bewonderaar van Bok, die volgens hem de spannendste

colleges geeft op de universiteit. Het is op de stoep van het huis van de familie Bok dat Pim Kolff zijn Janke voor het eerst zont, na afloop van een feestje van de studentenvereniging Quaestor.

Als ze in het weekend in Beekbergen verblijven, lopen ze dikwijls samen door de tuin rond het sanatorium. Jacob Kolff krijgt steeds vaker de vraag 'met wie meneer Pim daar toch gearmd loopt'. Zeventig tbc-patiënten en twaalf verpleegsters houden iedere stap van het jonge paar vanaf de open veranda's nauwlettend in de gaten. Vader Kolff is erg gesteld op Janke en informeert of het niet eens tijd wordt een formele verloving aan te gaan, zodat hij zijn aanstaande schoondochter kan introduceren. Ook moeder Kolff is verguld met de keuze van haar oudste zoon, met name omdat Janke uit dezelfde sociale klasse komt. Janke is in het mannengezin van de familie Kolff de eerste vriendin die op komt dagen en ze trekt dan ook veel bekijks van Pims jongere broers. Janke zal later zeggen: 'Met onze verloving was het sociale probleem van onze ouders uit de wereld, maar het is ons min of meer opgedrongen. We waren er helemaal niet klaar voor.' En feitelijk klopt dit. Beiden studeren ze nog volop en zeker als Pim zich na zijn studie wil specialiseren in de interne geneeskunde, zal het nog jaren duren voordat hij in staat zal zijn financieel een gezin te onderhouden. Maar Pim en Janke zwichten. De verloving zal uiteindelijk ruim vijf jaar duren.

Intussen gaat het bergafwaarts met de relatie van Jankes ouders. Moeder Huidekoper heeft na de terugkeer uit Indië geen moment haar draai in Apeldoorn kunnen vinden. Ze wordt na Jankes vertrek naar Leiden hoe langer hoe eenzamer in het grote huis in Wiesel, waar Albert Huidekoper stug doorgaat met zijn kippenboerderij. In het voorjaar van

1934 scheiden ze. Moeder vertrekt naar een goede vriend in Den Haag, vader gaat in een pension in Apeldoorn wonen, het grote huis wordt verhuurd. Een maand later ontvangt Janke een dringend telefoontje uit Den Haag. Haar moeder is ernstig ziek geworden nadat ze een infectie heeft opgelopen bij een injectie met een vuile naald. Ze is op dat moment onder behandeling voor een tropische ziekte en de combinatie wordt haar uiteindelijk fataal. Ze is nog bij bewustzijn als Janke en haar oudere zus Net arriveren, maar ze overlijdt de volgende ochtend, vijfenveertig jaar oud. Op haar twintigste is Janke Huidekoper in één klap volwassen.

De aanstaande schoondochter wordt na de dood van haar moeder opgenomen in het gezin Kolff. Ze krijgt er een eigen kamer en assisteert haar schoonmoeder met het runnen van de huishouding. Hoewel ze grote bewondering heeft voor de relatie van haar schoonouders, stoort Janke zich in toenemende mate aan de dominante rol van moeder Adrie Kolff als de jonkvrouw binnen het mannengezin. Jacob Kolff merkt de beginnende irritaties nauwelijks, Pim en zijn broers evenmin. Veel later zal Janke zeggen dat het haar terugkijkend ook niet verbaast dat het niemand opviel: 'Ik stelde me op als een ideale, ouderwetse meid die bereid was zich te laten vormen zoals een ware Kolff zou moeten zijn. Mijn schoonvader pakte mij eens bij de arm en zei: "Moeder en ik zijn zo dankbaar dat je volledig iemand van ons bent geworden." Ze hadden na vijf jongens eindelijk een dochter gekregen in plaats van hun oudste zoon te verliezen.'

Op 24 februari 1936 slaagt Pim Kolff voor zijn doctoraal geneeskunde, op 4 september 1937 trouwen Pim en Janke in Apeldoorn. Het is een groot en chic feest in hotel De Keizers-

kroon, geregeld door vader Huidekoper. Het paar huurt een goedkoop appartementje aan de boulevard van Noordwijk aan Zee, ongeveer een halfuur rijden van Leiden. Noordwijk ligt er in de herfst meer dan uitgestorven bij. Bijna alle huizen en appartementen aan de kust hebben houten platen voor de ramen om het glas te beschermen tegen de stormen.

Pim Kolff rijdt met zijn kleine, stokoude auto elke dag heen en weer naar de universiteit. Janke vult haar dagen met wandelen langs de kustlijn, leunend tegen de harde wind die over de Noordzee wordt aangevoerd. 'Dus dit is het getrouwde leven,' verzucht ze. 'Je vermaakt jezelf de hele dag in je eentje en wacht tot het moment dat je man weer thuiskomt.'

Ze zal er nooit aan wennen.